नेपाल सरकार

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७४

(परिमार्जित मस्यौदा, २०७४।१०।१५)

बिषय सूची

१. पृष्ठभूमि......१

२. दीर्घकालीन सोंच (Vision)......२

३. ध्येय (Mission)......२

४. लक्ष्य (Goal)......२

५. उद्देश्यहरु (Objectives)......२

६. अवधारणा......३

७. नीति......३

८. नीति कार्यान्वयन......८

९.समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन......८

१०. नीति पुनरावलोकन......९

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७४

१. पृष्ठभूमि

नेपाल निरन्तर दोहोरिरहने बहु-प्रकोपका घटनाहरुबाट उत्पन्न विपद्को अत्यधिक जोखिममा रहेको मुलुक हो । नेपालमा प्रत्येक वर्ष बाढी, पहिरो, चट्याङ्ग, आगलागी, सडक दुर्घटना तथा महामारी जस्ता प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरुले गर्दा जनधनको ठूलो क्षति तथा नोक्सानी हुने गरेको छ । मुलुक विषम भू-बनावट, कमजोर भौगर्भिक अवस्था, मौसमी विषमता तथा जलवायु परिवर्तनका कारण भूकम्प, बाढी, पहिरो तथा भू-स्खलन, डुबान, चट्याङ, खडेरी, हिमपात, असिना, हिमपहिरो, हिमताल विष्फोटन, अतिबृष्टि, अनावृष्टि, हुरी बतास, शीतलहर, तातो हावाको लहर, वन डढेलो लगायतका प्राकृतिक प्रकोपहरुबाट प्रभावित छ । त्यसै गरी नेपाल सडक दुर्घटना, महामारी, अनिकाल, कीट वा सूक्ष्म जीवाणु आतंक, पशु तथा चराचुरुङ्गीमा हुने फ्लु, प्यान्डामिक फ्लु जस्ता विश्वव्यापीकरण हुनसक्ने महामारी, सर्पदंश, जनावर आतंक, खानी, हवाई, जल वा औद्योगिक दुर्घटना, आगलागी, विषाक्त ग्याँस, रसायन वा विकीरण चुहावट, ग्याँस विष्फोटन, विषाक्त खाद्य सेवन, वातावरणीय प्रदुषण, वन विनास वा भौतिक संरचनाको क्षति तथा प्रकोप उद्धार कार्यमा हुने दुर्घटना लगायतका गैरप्राकृतिक प्रकोपबाट प्रभावित छ । २०७२ साल बैशाखमा आएको गोरखा भूकम्प, २०७१ र २०७४ सालमा आएको बाढी तथा पहिरो र यसबाट भएको ठूलो जनधनको क्षति तथा नोक्सानी यसका पछिल्ला उदाहरण हुन् । जनसंख्या बृद्धि, गरिबी, अव्यवस्थित शहरीकरण र जोखिम असंवेदनशील विकासका कार्यहरुले गर्दा विपद् सङ्कटासन्नतामा अझ बृद्धि भैरहेको छ ।

नेपाल सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरुलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित गर्न नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरेको छ । यस सन्दर्भमा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि दैवी प्रकोप (उद्धार) ऐन, २०३९, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५, भवन ऐन, २०५५, राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६०, विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०६६, जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७, भू-उपयोग नीति २०६९, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना नीति, २०७२, राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्यको कार्यढाँचा, २०७०, बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माणसम्बन्धी आधारभूत मार्गदर्शन, २०७२, राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०७३ आदि महत्वपूर्ण कानूनी तथा नीतिगत आधार हुन् भने नेपालको संविधान, २०७२ तथा हालै पारित भई कार्यान्वयनमा आएका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ पछिल्ला महत्वपूर्ण कानूनी व्यवस्था हुन् । साथै केन्द्र देखि स्थानीय स्तरसम्म कानून बमोजिम स्थापित दैवी प्रकोप उद्धार समितिहरु, विभिन्न निकाय एवं प्रतिष्ठानहरुलाई महत्वपूर्ण संस्थागत व्यवस्थाको रुपमा लिन सकिन्छ भने विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले व्यवस्था गरेका विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय परिष्द, कार्यकारी समिति, प्राधिकरण, प्रदेश, जिल्ला तथा स्थानीय तहका समितिहरु नयाँ संस्थागत व्यवस्थाका रुपमा रहेका छन् ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि मूलतः सेण्डाइ कार्यढाँचा, दिगो विकासका लक्ष्यहरु, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी पेरिस सम्झौता लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता एंव राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरुप विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि मूल नीति तर्जुमा गर्न आवश्यक भएको छ । नेपालले विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि लागु गरेको विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०६६ को कार्यान्वयनबाट प्राप्त सिकाई र अनुभवहरु, २०७२ सालको गोरखा भूकम्प तथा पछिल्ला अन्य विपद्का घटनाहरुको सिकाई र अनुभवहरु समेतलाई आधार लिई विद्यमान विपद् जोखिमको न्यूनीकरण तथा नयाँ जोखिमको प्रभावकारी रोकथाम गरि विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, अनुकुलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको निर्माण गर्न यस विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७४ तयार गरेको छ ।

२. दीर्घकालीन सोंच (Vision)

विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, अनुकुलित तथा उत्थानशील राष्ट्रको निर्माण गर्दै दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने यस नीतिको दीर्घकालीन सोंच रहेको छ ।

३. ध्येय (Mission)

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरुलाई सन्तुलित रुपमा कार्यान्वयन गरी विपद्बाट हुने जनधन, स्वास्थ्य तथा जीविकोपार्जनका साधनहरुका साथै व्यक्ति, समुदाय र राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार र साँस्कृतिक एवं पर्यावरणीय सम्पदाको जोखिम तथा क्षतिमा उल्लेख्य कमी गर्नु तथा तिनीहरुको उत्थानशीलता बृद्धि गर्नु यस नीतिको ध्येय हुनेछ ।

४. लक्ष्य (Goal)

विपद्बाट हुने मृत्युदर तथा प्रभावित व्यक्तिहरुको संख्या उल्लेख्य रुपले कम गर्नु, जीविकोपार्जनका साधनहरुका साथै कृषि, उद्योग, सडक, संचार, खानेपानी तथा सरसफाईका संरचना, स्वास्थ्य र शैक्षिक सुविधाहरु जस्ता महत्वपूर्ण पूर्वाधार तथा आधारभूत सेवाहरूमा विपद्ले पुऱ्याउने क्षति एवं अवरोधलाई कम गर्दै तिनीहरुको उत्थानशीलता बृद्धि गर्नु र विपद्बाट हुने प्रत्यक्ष आर्थिक क्षति कम गर्नु यस नीतिको लक्ष्य हुनेछ ।

५. उद्देश्यहरु (Objectives)

प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद्बाट व्यक्तिको जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरु, भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधार, सांस्कृतिक एवं वातावरणीय सम्पदामा हुने क्षतिको उल्लेख्य रुपमा कम गर्नु यस नीतिको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । यस नीतिका अन्य उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम हुनेछन् ।

५.१. विपद् जोखिमको बुझाई अभिबृद्धि गर्ने तथा सबै तह र वर्गमा विपद् जोखिम सम्बन्धी जानकारीको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

५.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न विपद् जोखिम शासनको सुदृढीकरण गर्ने ।

५.३. विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका क्रियाकलापसँग एकीकरण गर्दै समग्र विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

५.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक तथा निजी लगानी बृद्धि गरि उत्थानशीलता अभिबृद्धि गर्ने ।

५.५. विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको सुदृढीकरण तथा बहुप्रकोप पूर्व सूचना प्रणालीको विकास एवं विस्तार गरी विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य लाई प्रभावकारी बनाउने ।

५.६. “अझ राम्रो र अझ बलियो” अवधारण अनुरुप विपद् पश्चातको पुनर्लाभ, पुनः स्थापना र पुनर्निर्माण गर्ने ।

६. अवधारणा

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति देहाय बमोजिमको अवधारणामा आधारित रहेको छ ।

६.१. नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरे बमोजिम विपद् जोखिम न्यूनीकरण, रोकथाम तथा व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय तथा सहकार्यको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गर्ने ।

६.२. समाजका सबै सरोकारवालाहरुको संलग्नता तथा साझेदारिता र लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको सिद्धान्त अवलम्बन गर्ने ।

६.३. जोखिम संवेदनशील विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।

६.४. बहु प्रकोप विपद् जोखिम ब्यवस्थापनको अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।

६.५. स्थानीय विशेषता अनुरुप विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोग र स्थानीय साधन, श्रोत, ज्ञान र सीपको अत्यधिक उपयोगको अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।

६.६. नवप्रवर्तनमुखी वित्तिय लगानीको अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।

६.७. पुनः स्थापना र पुनर्निर्माणमा “अझ राम्रो र अझ बलियो” अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।

७. नीति

माथिका उद्देश्यहरु प्राप्तिका लागि देहायका नीति अवलम्बन गरिनेछन् ।

७.१. विपद् जोखिम सम्वन्धी विषयलाई विद्यालयस्तर देखि उच्चस्तर सम्मको शैक्षिक पाठ्यक्रममा समावेश गरिनेछ ।

७.२. जनचेतनामूलक तथा सूचनामूलक कार्यक्रमहरु तयार गरी सूचना तथा संचारका माध्यमहरुको प्रभावकारी उपयोग मार्फत सबैमा पहुँच हुने गरी विपद् सम्वन्धी जानकारी, सचेतना र सिकाई समुदायस्तरसम्म अभिबृद्धि गरिनेछ ।

७.३. प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरुको नियमितरुपमा सूक्ष्म निगरानी र मापन गरिनेछ ।

७.४. विपद् जोखिम लेखाजोखा तथा नक्शाङ्कन गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ । संकट उन्मुख समुदायको पहिचान गरी त्यस्ता समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

७.५. सडक दुर्घटनाका सम्भावित क्षेत्रहरुको पहिचान गरी प्रकोप आँकलन, नक्शाङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गरिनेछ र यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराईनेछ ।

७.६. शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा, आवास, यातायात, खानेपानी, सरसफाई लगायतका पूर्वाधार र ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदामा पर्नसक्ने विपद् जोखिम लेखाजोखा तथा नक्शाङ्कन गरी प्रचारप्रसार गरिनेछ ।

७.७. विपद्बाट व्यापार व्यावसाय, जनस्वास्थ्य र पोषणमा पर्न सक्ने सम्भाव्य जोखिम न्यूनीकरण गर्न विपद् जोखिम लेखाजोखा गरिनेछ ।

७.८. दुर सम्वेदन प्रणाली (Remote Sensing System), भौगोलिक सूचना प्रणाली (Geographic Information System) र खुला स्रोत प्रविधि (Open Source Technology) मा आधारित आधुनिक विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Disaster Management Information System) विकास गरी जनसाधारण तथा सरोकारवालाहरुलाई सहज रुपमा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ ।

७.९. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि भू-विज्ञान, भुकम्प विज्ञान, भौगोलिक सूचना प्रणाली, दूर संवेदन प्रणाली, स्याटेलाइट प्रविधि, राडार प्रविधि, पूर्व सूचना प्रणाली लगायतका आधुनिक तथा परम्परागत प्रविधिहरुको अध्ययन, अनुसन्धान गरी उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ ।

७.१०. विपद् जोखिमको अध्ययन अनुसन्धान, विपद्को रोकथाम, पूर्वतयारी, खोज तथा उद्धार एवं विपद् पश्चातको पूनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी क्षमता विकासका लागि “राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण अनुसन्धान तथा तालिम प्रतिष्ठान” को स्थापना गरिनेछ ।

७.११. विपद् जोखिमको अध्ययन तथा अनुसन्धानमा सरकारी निकायहरु, विकास साझेदार, निजी तथा गैर सरकारी संस्थाहरु, रेडक्रस अभियानका अंगहरु, विश्व विद्यालय र अनुसन्धान केन्द्रहरु तथा अन्य सरोकारवालाहरु बीचको संलग्नता र सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.१२. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् व्यवस्थापन समितिहरुको गठन गरी क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

७.१३. राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, स्वयंमसेवक व्यूरो, फ्लाइङ्ग स्क्वाड, फायर ब्रिगेड, आपत्कालीन कार्यसंचालन केन्द्रहरु एवं स्वास्थ्य आपत्कालीन कार्यसंचालन केन्द्रहरुको स्थापना, विकास र विस्तार गरी तिनीहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

७.१४. राष्ट्रिय सडक सुरक्षा परिषद गठन गरी सक्रिय बनाईनेछ ।

७.१५. राष्ट्रिय सडक सुरक्षा रणनीतिक कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.१६. समुदायस्तरको विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सिंचाई, नदी नियन्त्रण, वन व्यवस्थापन, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, खानेपानी तथा सरसफाइ लगायतका योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा स्थानीय उपभोक्ता, सामुदायिक संस्था र जनसमुदायको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

७.१७. राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति अनुरुप स्थानीय तहमा वहु प्रकोपीय जोखिम लेखाजोखाको आधारमा जोखिम संवेदनशील भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी व्यवस्थित एंव सुरक्षित वस्ती विकास कार्यलाई अगाडि वढाइनेछ । साथै असुरक्षित बस्तीहरुलाई सुरक्षित स्थानमा स्थान्तरण गर्ने नीति लिइनेछ ।

७.१८. समग्र विकास प्रक्रियाहरुलाई बहुप्रकोप जोखिम संवेदनशीलताका आधारमा सम्भाव्य जोखिमको न्यूनीकरण हुने गरी कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।

७.१९. एकीकृत जलश्रोत व्यवस्थापनको सिद्धान्त अनुरुप नदी व्यवस्थापन, भू तथा जलाधार संरक्षण सम्बन्धी गुरुयोजना बनाइ कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.२०. चुरे क्षेत्रको कमजोर भौगोलिक बनावटका कारण उत्पन्न हुने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न चुरे व्यवस्थापन गुरुयोजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.२१. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका सबै चरण तथा संरचनामा महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्तिहरु, आर्थिक तथा सामाजिक रुपले पछाडि परेका समुदायहरुको पहूँच, प्रतिनिधित्व तथा प्रभावकारी संलग्नता सुनिश्चित गरिनेछ ।

७.२२. विपद् संवेदनशीलताको अवधारणा अनुरुप सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरु (सरकारी कार्यालय, शैक्षिक संस्थाहरु, स्वास्थ्य संस्थाहरु, सामुदायिक भवनहरु, आश्रयस्थल आदि) लाई अपाङ्गतामैत्री एवं बालमैत्री बनाइनेछ ।

७.२३. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा स्वयंसेवक परिचालनको लागि संस्थागत व्यबस्था गरिनेछ ।

७.२४. विपद् जोखिमबाट सुरक्षित भवन निर्माण कार्यलाई प्रोत्साहन गर्न राष्ट्रिय भवन संहिता र स्थानीय मापदण्डलाई समय सापेक्ष परिमार्जन गरी लागू गरिनेछ ।

७.२५. विकासका भौतिक पूर्वाधारहरुको डिजाईन तथा निर्माणका क्रममा जोखिम सुरक्षित नीति अवलम्बन गरिनेछ । साथै जलवायु परिवर्तन अनुकूलित पूर्वाधार निर्माणलाई समेत प्रोत्साहित गरिनेछ ।

७.२६. विकास निर्माणका ठूला परियोजनाहरु तर्जुमा, डिजाइन, निर्माण र व्यवस्थापनमा विपद् जोखिम तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव सम्बन्धी अध्ययन गरी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने नीति लिइनेछ ।

७.२७. सुरक्षित समाजको निर्माणका लागि विपद् सुरक्षित संस्कृति (Culture of Safety) प्रवर्द्धन र अवलम्वन गरिनेछ ।

७.२८. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा संलग्न सरकारी निकायहरुको साँगठनिक सँरचना पुनरावलोकन गरी सुदृढ गरिनेछ । साथै विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी क्रियाकलापहरुको प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणको संगठनात्मक र संस्थागत विकास गरिनेछ ।

७.२९. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी क्रियाकलापहरुको प्रभावकारी रुपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न समावेशी संयन्त्र स्थापना गरिनेछ ।

७.३०. राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण सञ्जाल (National DRR Platform) लाई स्थानीय तहसम्म विस्तार गरी सुदृढीकरण गरिनेछ ।

७.३१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यमा निजी क्षेत्रको संलग्नतालाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

७.३२. जीविकोपार्जनका उपायहरुलाई विविधिकरण गरी विपद् उत्थानशील समुदाय निर्माण गरिनेछ ।

७.३३. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान लगायतका अनुसन्धान केन्द्रहरुको सहयोगमा बाढी, डुवान र खडेरी प्रतिरोधी तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलित कृषि प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

७.३४. नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषद्, विभिन्न स्वास्थ्य प्रतिष्ठान लगायतका अनुसन्धान केन्द्रहरुको सहयोगमा बाढी, डुवान र खडेरी प्रतिरोधी तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलित स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

७.३५. विपद् जोखिम न्यूनिकरणमा निजी क्षेत्र, बैंक तथा वित्तीय संस्था, बीमा कम्पनी, विकास साभ्केदार, दातृ संस्था आदिको लगानी प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

७.३६. समुदायस्तरको विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सामुदायिक तथा सहकारी संस्थाहरुको लगानीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.३७. संकट उन्मुख समुदायको जोखिम हिस्सेदारी तथा हस्तान्तरणका लागि कृषि, पशुपंक्षी तथा व्यापार व्यवसायमा बीमा गराउने कार्यलाई प्रोत्साहन गरी सहज पहुँचको व्यवस्था मिलाइनेछ । साथै बैंक तथा बित्तीय सँस्थाहरु मार्फत विपद् प्रभावित समुदायलाई सहुलियत कर्जाको व्यवस्था गरिनेछ ।

७.३८. विपद् प्रतिकार्य र विपद्पश्चातको पुनर्लाभ तथा पुनर्निर्माणमा समेत सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरुलाई समाहित गरी संचालन गरिनेछ ।

७.३९. विपद्का कारण हुन सक्ने क्षतिको क्षतिपूर्तिका लागि निजी, सरकारी तथा सामुदायिक भवन, शैक्षिक तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी संरचनाहरु, खानेपानी लगायतका अन्य भौतिक संरचनाहरुको अनिवार्य बीमा गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.४०. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट वार्षिक रुपमा निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

७.४१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्यलाई विकासमूलक क्रियाकलापहरु सँग एकीकरण तथा मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ । स्थानीय विपद् जोखिम ब्यवस्थापन योजना तर्जुमा मार्फत प्राप्त क्षेत्रगत सुभ्कावलाई स्थानीय विकास योजनामा प्राथमिकताका साथ संलग्न गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.४२. बाढी, पहिरो, खडेरी, चट्याङ्ग, हावाहुरी, तातो हावाको लहर, शीतलहर, वन डढेलो, आगलागी, महामारी, हिमताल विस्फोटन लगायतका प्रकोपहरुको नियमित रुपमा अनुगमन, पूर्वानुमान तथा पूर्वसूचना प्रणाली विकास गरी पूर्वसूचनाको आधारमा पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाहरु बनाई लागु गरिनेछ ।

७.४३. स्थानीय ज्ञान, सीप, श्रोत र साधनको महत्तम् उपयोग गर्दै समुदायमा आधारित विपद् जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिनेछन् ।

७.४४. आपतकालीन कार्यसंचालन केन्द्रहरुको क्षमता विकास गरी घटना नियन्त्रण पद्दति (Incident Command System) लाई स्थानीय तहसम्म नै विस्तार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.४५. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा आकस्मिक पूर्वतयारी योजना र विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । साथै सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रहरुको व्यवसाय निरन्तरता योजना (Business Continuity Plan) बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७.४६. संघ, प्रदेश र स्थाीनय तहसम्म विभिन्न स्तरका खोज तथा उद्धार टोलीको गठन, क्षमता विकास र बिस्तार गरिनेछ ।

७.४७. संघ, प्रदेश, स्थानीय र समुदाय स्तरसम्म कानून बमोजिम विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना गरी श्रोत परिचालन गरिनेछ ।

७.४८. शैक्षिक संस्था, अस्पताल तथा आश्रय स्थलहरुको स्तरोन्नती गरी आपतकालीन अवस्थामा समुचित उपयोग गर्न मिल्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

७.४९. विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्यका लागि खुल्ला क्षेत्रको पहिचान, विकास र व्यवस्थापन गर्नुका साथै संकट उन्मुख क्षेत्रमा पहुँचयुक्त एवं सुरक्षित आश्रय स्थल निर्माण गरिनेछ । साथै विपद् प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन मानवीय सहायता स्थल एवं बन्दोवस्ती स्थलको स्थापना, विकास र विस्तार गरिनेछ ।

७.५०. संघ, प्रदेश, स्थानीयतहमा विपद् प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन आपत्कालीन भण्डारण गृहको स्थापना, विकास र विस्तार गरी आवश्यक पर्ने उद्धार तथा राहत सामाग्रीको भण्डारण गरिनेछ ।

७.५१. ठुला विपद्को समयमा प्राप्त हुने अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय सहायता सामग्रीहरुको सहज आपूर्तिका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।

७.५२. प्रमुख शहरहरुमा घाईते हेरविचार केन्द्रहरु (Trauma Care Centres) स्थापना गरिनेछ ।

७.५३. स्थानीयस्तरमा विपद्को समयमा परिचालित हुने स्वयंमसेवकहरुको क्षमता विकास गरिनेछ ।

७.५४. विपद् पश्चात पुनर्लाभ, पुनः स्थापना र पुनर्निर्माणमा भविष्यमा विपद् जोखिमको अवस्था सिर्जना हुन नदिन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्न “अझ राम्रो, बलियो र सुरक्षित बनाऔं” भन्ने अवधारणालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.५५. विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यको लागि आधुनिक सूचना प्रविधिमा आधारित सूचना तथा संचार प्रणाली (Web-based System, Mobile Apps, Short Message Service-Cell Broadcast, Interactive Voice Response) लाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.५६. विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी, पुनर्लाभ, पुनः स्थापना र पुनर्निर्माणमा द्विपक्षीय, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय, सहयोग र सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

८. नीति कार्यान्वयन

यस नीति कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका उपायहरु अवलम्बन गरिनेछन् ।

८.१. यस नीतिको योजनाबद्ध कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजनाका साथै आवधिक, वार्षिक तथा आकस्मिक योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।

८.२. विषयगत मन्त्रालय तथा विभागहरुको कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्दा यस नीतिलाई मार्गदर्शनका रुपमा लिइनेछ ।

८.३. प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका आवधिक तथा वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्दा यस नीतिलाई मार्गदर्शनका रुपमा लिइनेछ ।

८.४. यस नीतिको कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश, स्थानीय तहमा आवश्यक वजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

८.५. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था गरे वमोजिम आवश्यक संस्थागत संरचना निर्माण गरिनेछ ।

८.६. यस नीति कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन पद्धतीमा सुधार गर्नका लागि सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालय तथा विभागहरुको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी आवश्यकता अनुसार पुनः संरचना गरिनेछ ।

८.७. यस नीति कार्यान्वयनको लागि आवश्यक कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।

९.समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

९.१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा सरकारी, निजी, गैर सरकारी संस्था, रेडक्रस अभियानका अंगहरु तथा सरोकारवालाहरुबीच समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

९.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन राष्ट्रिय परिषद्ले केन्द्रिय स्तरमा यस नीतिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

९.३. विपद् जोखिम न्यूनिकरण कार्यले पुऱ्याएको योगदानको अनुगमन गर्दा जोगिएको जनधनको विवरण, जोखिम न्यूनीकरण तथा नियन्त्रणका लागि निर्माण गरिएका भौतिक संरचनाहरुबाट पुग्न गएको सुविधा र प्रतिफल, प्रभावित समुदायको उत्थानशीलतामा आएको परिवर्तन आदिलाई ध्यान दिइनेछ ।

९.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि सम्पूर्ण विवरण बार्षिक रुपमा अद्यावधिक गरी “नेपाल विपद् प्रतिवेदन” प्रकाशन गरिनेछ ।

१०. नीति पुनरावलोकन

यस नीतिलाई आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन गरिनेछ ।